

В статті дається короткий огляд робіт, касаючихся аналізу ефективності децентралізації економічної влади держави. Аналізуються сучасні тенденції в відносинах між центральним і місцевими бюджетами в Україні.

Ключеві слова: децентралізація, централізація, фискальна політика, місцеве самоврядування.

This paper gives a short overview of papers concerning analyses of decentralizations efficiency of state economic power. Actual tendencies of relationship between central and local budgets are analyzed. Necessity of decentralization for development of civil society is justified.

Key words: decentralization, centralization, fiscal policy, local self-governance.

Надійшло 17.02.2011.

УДК 339.747

А.С. Магдич

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОЇ КРИЗИ НА ЕКОНОМІКИ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У статті розглянуто спектр питань, що відображають різні аспекти впливу глобальної фінансової кризи на розвиток країн Центральної та Східної Європи у 2008–2009 рр. Автор проаналізував глибину впливу кризи на економіку регіону та причини її високої вразливості для зовнішніх факторів.

Ключові слова: країни Центральної та Східної Європи, реальний ВВП, валове нагромадження основного капіталу, кінцеве споживання, експорт, зайнятість, рівень безробіття.

Вступ. Центральна та Східна Європа з початку 2000 р. і до настання глобальної фінансової кризи була одним з регіонів світу, що найбільш динамічно розвивалися, та стабільно випереджала Західну Європу за темпами зростання. Економічне відставання від західноєвропейських країн поступово скорочувалося.

До того часу, поки становище у світовій економіці було стабільним, інтеграція в загальноєвропейський ринок давала країнам ЦСЄ певні переваги, головні серед яких – можливість розвитку національних господарств на основі широкого залучення іноземного капіталу у всіх формах і гарантований зовнішній попит на продукцію експортних секторів економік [1]. З настанням глобальної кризи висока залежність економіки країн ЦСЄ від економічної активності в Західній Європі обернулася для них проблемами. Економісти застерігали, що зовнішні та внутрішні диспропорції можуть рано чи пізно дестабілізувати економіку країн ЦСЄ [2]. Глобальна криза стала каталізатором цієї дестабілізації.

Постановка завдання. Економіки переважної більшості країн регіону Центральної та Східної Європи постраждали від глобальної кризи в середньому більшою мірою, ніж країни з розвинутою ринковою економікою. Але треба відзначити, що ступінь впливу світової кризи на економічні системи цих країн був дещо різним. Проаналізуємо найбільш ваго-

мі відмінності за макроекономічною шкалою, що враховує такі показники: валове нагромадження капіталу, кінцеве споживання, експорт товарів та послуг, а також рівень зайнятості та безробіття.

Результати дослідження. Найбільш очевидним результатом економічної кризи було карколомне скорочення темпів приросту ВВП, слідом за яким сталося й абсолютне падіння його обсягів (табл. 1).

Таблиця 1

Темпи приросту реального ВВП у країнах ЦСЄ*

Країна	Середній темп зростання 2004–2007 рр.	У відсотках до попереднього року			ВВП у 2009 р., у відсотках до рівня 2007 р.	2010 р. (на цю ж дату попереднього року)	
		2007	2008	2009		I кв.	III кв.
ЄС-15	3,1	3,5	0,3	-4,4	95,9	0,4	1,9
ЦСЄ	6,9	7,2	3,4	-7,5	95,8	0,1	1,9
Білорусь	9,9	8,6	10,2	0,2	110,5	4,045	6,74
Росія	7,6	8,5	5,2	-7,9	96,9	3,132	2,713
Україна	7,5	7,9	2,3	-15,1	86,9	4,88	3,375
Словенія	5,4	6,9	3,7	-8,1	95,3	-1,224	1,732
Словаччина	7,7	10,5	5,8	-4,8	100,8	4,659	3,849
Польща	5,5	6,8	5,1	1,7	106,9	2,718	4,835
Угорщина	3,0	0,8	0,8	-6,7	94,1	0,051	1,681
Чехія	5,9	6,1	2,5	-4,1	98,2	1,03	2,507
Естонія	8,5	6,9	-5,1	-13,9	81,7	-2,638	–
Латвія	10,4	10,0	-4,2	-18,0	78,6	-5,965	2,878
Литва	8,2	9,8	2,9	-14,7	87,8	-2,012	1,198
Болгарія	6,5	6,4	6,2	-4,9	100,9	-3,617	–
Румунія	6,7	6,3	7,3	-7,1	99,8	-2,6	–
Сербія	6,5	6,9	5,5	-3,1	102,2	0,316	2,729
Хорватія	4,7	5,5	2,4	-5,8	96,4	-1,391	-0,703

*Розраховано за даними Європейської Економічної Комісії ООН, www.unecse.org/

У 2007 р. у всіх країнах регіону, за винятком Угорщини, все ще спостерігалися високі темпи зростання (між 5,5% та 10,4%). Наступного року в усіх країнах (за винятком Румунії та Білорусі) темпи зростання знизилися, а у двох країнах (Естонія та Латвія) набули від'ємного значення, але Болгарія, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина та Росія ще мали зростання на рівні 5% і вище. Найбільшого удару регіон зазнав у 2009 р., коли у всіх країнах, за винятком Польщі та Білорусі, темпи падіння ВВП наблизилися до рівня 90-х рр.

У Прибалтійських країнах та Україні спостерігалось скорочення обсягів виробництва більш ніж на 10%. Упродовж 2007–2008 рр. ВВП у Латвії, Литві та Естонії скоротився на 21,4, 12,2 та 18,3% відповідно, в Україні – на 13,1%.

Лише у п'ятих країнах (Білорусь, Болгарія, Польща, Сербія та Словаччина) реальний ВВП у 2009 р. був дещо вищий за рівень 2007 р. Доцільно відзначити, що у Болгарії, Сербії та Словаччині зростання було незначним, а у Польщі та Білорусі – на рівні 7 та 10,5% відповідно.

Польща та Білорусь – єдині країни регіону, які спромоглися утримати позитивне зростання впродовж усього часу.

Ситуація у регіоні стабілізувалася лише у III кв. 2010 р., коли майже у всіх країнах регіону темпи зростання ВВП набули позитивного значення. За прогнозами Міжнародного валютного фонду економічне зростання в регіоні наступними роками складе 3–4% (табл. 2).

Таблиця 2

Прогноз МВФ щодо темпів зростання ВВП, % [3]*

Регіон	2010	2011	2012	2013	2013	2014	2015
ЦСЄ	1,7	3,2	3,8	3,9	4,0	3,9	1,7
ЄС-15	1,4	1,5	1,9	2,1	2,1	2,1	1,4

*Розраховано за даними МВФ: www.imf.org/

Одним з найбільш явних наслідків економічної кризи, який спостерігався майже у всіх країнах ЦСЄ, було різке уповільнення темпів приросту інвестицій у 2009 р. (табл. 3).

Упродовж 2004–2007 рр. темп приросту валового нагромадження основного капіталу в більшості країн регіону був у 2–4 рази вищий, ніж середній показник по ЄС-15 (табл. 3).

Таблиця 3

Валове нагромадження основного капіталу в країнах ЦСЄ*

Країна	Середній темп зростання 2004–2007 рр.	У відсотках до попереднього року			Валове нагромадження основного капіталу у 2009 р. відносно рівня 2007 р.
		2007	2008	2009	
ЄС-15	5,2	6,8	–2,5	–18,8	79,4
ЦСЄ	13,5	16,4	2,4	–30,6	72,2
Білорусь	22,8	16,4	28,1	–1,3	126,5
Росія	15,4	22,0	10,6	–37,4	69,2
Україна	16,0	25,8	1,8	–52,2	48,6
Словаччина	12,0	9,7	4,7	–31,0	72,3
Словенія	10,4	18,2	4,9	–32,0	71,3
Польща	14,1	24,3	4,0	–11,4	92,1
Угорщина	0,9	1,1	1,6	–27,1	74,1
Чехія	6,8	9,4	–2,8	–15,8	81,8
Естонія	15,1	13,3	–23,7	–43,6	43,0
Латвія	15,4	11,6	–23,6	–44,8	42,2
Литва	13,7	27,0	–0,4	–57,7	42,1
Болгарія	18,8	13,0	16,3	–33,2	77,6
Румунія	19,6	29,2	3,7	–26,2	76,5
Сербія	–	–	–	–	–
Хорватія	7,8	9,0	9,0	–14,6	93,1

*Розраховано за даними Європейської Економічної Комісії ООН [4].

Криза 2008–2009 рр. зумовила різке зменшення не тільки темпів приросту інвестицій, але і їх абсолютних обсягів. За винятком Хорватії

та Польщі, де нагромадження основного капіталу у 2009 р. порівняно з рівнем 2007 р. скоротилося лише на 7 та 8% відповідно, та Білорусі, яка стала єдиною країною, де обсяги інвестицій в основний капітал значно зросли (на 26,5%), всі інші країни регіону зазнали значного скорочення обсягів інвестицій. У всіх країнах ЦСЄ темпи приросту інвестицій у 2009 р. мали від'ємне значення. Найбільше падіння мало місце в Україні та трьох Прибалтійських країнах (приблизно до 3/5 від рівня 2007 р.).

Сповільнення, а потім і різке скорочення обсягів інвестицій, більш глибоке, ніж скорочення обсягів виробництва, призвело до зменшення норми нагромадження основного капіталу (табл. 4). Треба відзначити, що у 2008 р. у семи країнах регіону норма інвестицій продовжувала зростати, але у 2009 р. цю тенденцію зберегла лише Білорусь.

Таблиця 4

Норма нагромадження основного капіталу у країнах ЦСЄ*

Країна	Середній показник за 2004–2007 рр.	2007	2008	2009	Зміна показника 2009 р. відносно середнього рівня 2004–2007 рр.	Зміна показника 2009 р. відносно рівня 2007 р.	
						розбіжність	%
ЄС-15	21,1	21,7	21,2	18,8	-2,3	-2,9	-13,4
ЦСЄ	24,2	27,1	26,8	22,9	-1,3	-4,2	-15,5
Білорусь	25,1	31,4	33,3	36,9	+11,8	5,5	17,5
Росія	25,3	20,6	21,6	20,7	-4,6	0,1	0,5
Україна	26,2	27,5	26,4	18,0	-8,2	-9,5	-34,5
Словаччина	20,8	26,2	24,7	20,6	-0,2	-5,6	-21,4
Словенія	25,8	27,7	28,8	23,9	-1,9	-3,8	-13,7
Польща	24,6	21,6	22,3	21,2	-3,4	-0,4	-1,9
Чехія	25,4	25,2	23,9	22,5	-2,9	-2,7	-10,7
Угорщина	33,3	21,4	21,4	20,9	-12,4	-0,5	-2,3
Естонія	25,1	34,4	28,6	21,6	-3,5	-12,8	-37,2
Латвія	22,2	33,7	29,3	21,5	-0,7	-12,2	-36,2
Литва	31,1	28,3	25,4	17,1	-14,0	-11,2	-39,6
Болгарія	28,2	28,7	33,6	24,4	-3,8	-4,3	-15,0
Румунія	19,4	30,2	31,9	26,2	+6,8	-4	-13,2
Сербія	18,6	24,0	23,2	—	—	—	—
Хорватія	25,6	26,2	27,6	24,7	-0,9	-1,5	-5,7

*Валове нагромадження основного капіталу у відсотках до ВВП.

Порівнюючи норму інвестицій у 2009 р. із середнім показником перекризового періоду, можна помітити, що у Литві, Угорщині та Україні вона різко впала на 14%, 12,4% та 8,2% відповідно.

Навпаки, у деяких інших країнах (Білорусі, Румунії) норма інвестицій навіть підвищилася. В інших країнах скорочення було незначним.

Якщо проаналізувати норму інвестицій в країнах ЄС-15 у 2009 р. порівняно з 2007 р., то можна виявити помітний кореляційний зв'язок між скороченням норми інвестицій у 2009 р. відповідно до рівня 2007 р. та нормою інвестицій у базовому році. Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена дорівнює 0,68. Щодо країн ЦСЄ, то тут спостерігається менш помітний зв'язок — 0,53. Це може свідчити про те, що відносна інвести-

ційна перенасиченість може виступати фактором, що поглиблює кризу у розвинутих країнах. Але зв'язок між нормою інвестицій та глибиною кризи може виявитися більш складним, ніж здається на перший погляд, тому ця проблема потребує більш трудомісткого та детального вивчення на більш змістовному матеріалі.

Наступним наслідком світової кризи, який виявився навіть більш диференційованим у країнах регіону, ніж скорочення ВВП, стали зміни в обсягах кінцевого споживання (табл. 5).

Таблиця 5

Кінцеве споживання у країнах ЦСЄ*

Країна	Середній темп зростання за 2004–2007 рр.	У відсотках до попереднього року			Споживання у 2009 р., у відсотках до рівня 2007 р.
		2007	2008	2009	
ЄС-15	2,5	2,6	1,2	-0,7	100,5
ЦСЄ	7,1	7,4	4,3	-6,2	98
Білорусь	9,0	9,6	12,5	0	112,5
Росія	9,8	11,2	8,6	-5,1	103,1
Україна	12,9	13,6	10,1	-12,1	96,8
Словаччина	5,1	5,1	6,2	1,5	107,8
Словенія	3,5	5,1	3,7	0,2	103,9
Польща	4,2	4,6	6,1	2	108,3
Чехія	2,8	3,6	2,8	0,6	103,5
Угорщина	1,5	-2	0,5	-5,7	94,9
Естонія	8,5	7,5	-3,2	-13,6	83,6
Латвія	12,1	12,8	-4,1	-21,5	75,2
Литва	10,1	10	4,5	-14,1	89,7
Болгарія	6,7	7,2	2,6	-4,1	98,4
Румунія	9,6	9,6	8,7	-7,8	100,2
Сербія	—	—	—	—	—
Хорватія	4,1	5,5	1,1	-6,4	94,6

*Розраховано за даними Європейської Економічної Комісії ООН [4].

У деяких країнах (Польща, Словенія, Чехія, Словаччина та Білорусь) криза проявилася лише у скороченні темпів зростання показника. У результаті у цих країнах споживання у 2009 р. порівняно з 2007 р. зросло на 8,3, 3,9, 3,5, 7,8 та 12,5% відповідно. У Румунії витрати на споживання після помітного зростання у 2008 р. практично повернулися до рівня 2007 р. у наступному році. У решті країн споживчі витрати значно зменшилися, у тому числі в країнах Балтії та Україні, до критичного рівня – 12–22,5%.

Споживчі витрати домогосподарств скоротилися у половині країн регіону, але їх найбільше скорочення спостерігалось у Литві, Естонії та Польщі (табл. 6).

Домогосподарства решти країн на чолі з Білоруссю продемонстрували зростання споживчих витрат на 2,3–17,7%. Польща виявилася єдиною країною, де споживчі витрати домогосподарств у 2009 р. дещо зросли відповідно до попереднього року. Незначне зростання також спостерігалось у Білорусі та Словаччині (0,2–0,4%). Дещо інша ситуація спостерігалася у споживчих витратах державних установ.

Кінцеве споживання домогосподарств та державних установ у країнах ЦСЄ*

Країна	Домогосподарства				Державні установи			
	У відсотках до попереднього року			Споживання у 2009 р., у відсотках до рівня 2007 р.	У відсотках до попереднього року			Споживання у 2009 р., у відсотках до рівня 2007 р.
	2007	2008	2009		2007	2008	2009	
ЄС-15	2,6	0,8	-1,9	98,9	2,8	2,2	2,2	104,5
ЦСЄ	9,4	4,7	-7,9	96,2	1,2	3,3	-0,5	102,8
Білорусь	13,7	17,2	0,4	117,7	-0,5	0,3	-1,3	99,0
Росія	14,3	10,8	-7,7	97,5	2,7	2,8	2,0	104,9
Україна	17,2	13,1	-14,2	102,4	2,5	1,1	-5,6	95,4
Словаччина	6,9	6,1	0,2	102,3	-	6,1	5,6	112,1
Словенія	6,7	3,0	-0,6	106,4	0,7	6,2	3,0	109,4
Польща	4,9	5,7	2,1	85,4	3,7	7,4	2,0	109,5
Чехія	4,9	3,6	-0,3	103,2	0,5	1,1	2,6	103,7
Угорщина	0,2	0,5	-8,1	92,4	-7,3	1,0	-0,1	100,8
Естонія	8,6	-5,6	-18,8	76,7	3,9	3,8	0,0	103,8
Латвія	14,8	-5,2	-24,1	90,5	3,7	1,5	-9,2	92,2
Литва	12,0	3,7	-17,7	71,9	3,2	7,3	-1,9	105,3
Болгарія	9,0	3,4	-3,6	99,7	0,3	-1,0	-6,5	92,6
Румунія	12,0	9,0	-10,5	108,0	-0,1	7,2	1,6	108,9
Сербія	-	-	-	-	-	-	-	-
Хорватія	6,2	0,8	-8,4	92,3	3,4	1,9	0,2	102,2

*Розраховано за даними Європейської Економічної Комісії ООН [4].

У 2009 р. майже у всіх країнах регіону державні витрати були значно вищими за рівень 2007 р. – у середньому на 6–7%. І тільки у трьох країнах (Румунії, Словаччині та Словенії) зростання державних витрат збіглося із збільшенням витрат домогосподарств (у Чехії найбільше зростання припадає на 2008 р.). Таким чином, важко припустити, що уряди більшості країн регіону розглядали зростання державних витрат у період кризи як інструмент стимулювання сукупного попиту. Скорочення державних витрат мало місце у Білорусі, Болгарії, Латвії та Україні. У Білорусі та Україні споживчі витрати домогосподарств зросли у 2009 р. порівняно з 2007 р. попри зменшення державних витрат, у Болгарії і Латвії скоротилося споживання і державних установ, і домогосподарств.

Наступним результатом глобальної кризи стало падіння обсягів експорту товарів та послуг. Як видно з табл. 7, жодна з країн регіону не мала у 2008 р. від'ємних темпів приросту експорту товарів та послуг.

У більшості країн регіону темпи приросту експорту товарів у 2008 р. значно уповільнилися порівняно з 2007 р. Виняток становили Литва, Росія та Україна, де обсяги експорту товарів продовжували збільшуватися і в 2008 р. Проте у 2009 р. жодна країна не мала позитивного темпу приросту експорту товарів.

Темпи приросту експорту послуг у Литві, Росії, Україні, а також Хорватії, Чехії та Румунії також зросли. У середньому у 2008 р. скорочення темпів приросту експорту товарів було більш помітним, ніж експорту послуг. Проте у більшості країн, за винятком Хорватії, Литви, Словаччи-

ни та України, експорт послуг у 2009 р. не впав нижче рівня 2007 р., тоді як експорт товарів у всіх країнах, за винятком Румунії, був значно нижчим за рівень 2007 р. Також слід зазначити, що у 2009 р. середньорегіональні обсяги експорту товарів скоротилися значно більше, ніж експорту послуг – на 27 та 18% відповідно. Враховуючи ці дані, можна зробити висновок, що сукупність факторів, яка обумовила зменшення експорту товарів, дещо відрізнялася від тієї, що вплинула на експорт послуг.

Таблиця 7

Експорт товарів та послуг у країнах ЦСЄ*

Країна	Експорт товарів				Експорт послуг			
	У відсотках до попереднього року			Експорт у 2009 р., у відсотках до рівня 2007 р.	У відсотках до попереднього року			Експорт у 2009 р., у відсотках до рівня 2007 р.
	2007	2008	2009		2007	2008	2009	
ЄС-15	14,9	10,1	-22,8	96,4	91,8	13,6	-15,0	96,5
ЦСЄ	25,6	22,7	-27,0	89,1	28,2	25	-18,0	102,3
Білорусь	22,8	34,7	-35,0	87,6	35,9	28,3	-16,6	106,9
Росія	16,8	33,1	-35,7	85,6	26,2	30,2	-18,5	106,1
Україна	28,0	35,9	-40,3	81,0	25,4	26,4	-22,6	97,9
Словаччина	38,5	21,6	-21,0	96,0	29,9	20,2	-26,1	88,9
Словенія	26,9	9,0	-23,8	83,0	31,0	30,5	-19,1	105,6
Польща	23,8	22,6	-21,5	96,3	40,3	23,7	-19,1	100,1
Чехія	28,9	19,1	-22,8	91,9	21,2	29,4	-6,9	120,5
Угорщина	27,5	14,4	-23,3	87,8	26,2	17,8	-10,3	105,7
Естонія	13,7	13,3	-27,7	81,9	25,4	18,4	-15,2	100,5
Латвія	33,3	16,4	-25,4	86,9	39,3	22,4	-16,2	102,6
Литва	21,2	37,9	-30,4	96,0	11,1	21,0	-22,2	94,2
Болгарія	22,8	20,8	-26,5	88,8	24,1	21,2	-13,9	104,3
Румунія	25,4	22,7	-18,4	100,1	34,2	36,2	-24,1	103,3
Сербія	35,9	25,1			36,4	27,3		
Хорватія	18,6	14,6	-25,9	84,9	15,5	21,6	-21,9	95,0

*Розраховано за даними Європейської Економічної Комісії ООН [4].

Аналізуючи помітну розбіжність в обсягах скорочення експорту товарів при порівнянні країн регіону, можна припустити, що одним з найважливіших факторів впливу в цьому випадку виступає режим валютного курсу. Найбільше скорочення експорту товарів у 2009 р. відповідно до попереднього року спостерігалось у країнах Східної Європи: Україні, Росії та Білорусі – на 40,3, 35,7 та 35% відповідно. У січні 2009 р. Національний банк Білорусі повідомив про створення нового механізму формування валютних курсів, відповідно до якого курс білоруського рубля має бути прив'язаний до валютного кошика, що складається з трьох валют: долара США, євро та російського рубля. При цьому вартість кошика розраховується як середнє геометричне курсу білоруського рубля до зазначених валют. Курс російського рубля, на відміну від української гривні, яка залежить тільки від долара, прив'язаний до бівалютного кошика, що складається з долара (55%) та євро (45%).

Серед країн регіону, які є членами Європейського союзу, найбільшого скорочення експорту товарів у 2009 р. зазнали Литва, Естонія та

Болгарія (26,5–30,4%). Валюти цих країн були прив'язані до євро за абсолютно фіксованим курсом.

Таким чином, країни з фіксованим режимом валютного курсу виявляються позбавленими найважливішого амортизатора зовнішніх шоків та можливості застосування монетарної політики для стабілізації національних економік.

Слід зазначити, що всі країни регіону зафіксували збільшення балансу поточного рахунку та торгового балансу у зв'язку з тим, що імпорт скоротився значно більше за експорт. Проте покращання балансу відбулося за рахунок скорочення масштабів ринкової інтеграції.

Розглянемо ще два макроекономічні показники, зміни яких були обумовлені дією світової кризи.

Упродовж чотирирічного передкризового періоду у більшості країн регіону спостерігалось помітне зростання зайнятості (табл. 8).

Таблиця 8

Темпи приросту зайнятості у країнах ЦСЄ*

Країна	Загальне зростання за 2004–2007 рр.	У відсотках до попереднього року			Зайнятість у 2009 р. у відсотках до рівня 2007 р.
		2007	2008	2009	
ЄС-15	6,4	2,1	1,1	–2,1	98,9
ЦСЄ	4,78	2,1	1,50	–3,8	97,6
Білорусь	3,8	1,1	2,0	0,7	102,7
Росія	6,1	2,5	0,6	–2,4	98,2
Україна	3,6	0,8	0,3	–3,7	96,6
Словаччина	5,6	2,1	2,8	–2,4	100,3
Словенія	4,6	3,0	2,8	–1,9	100,8
Польща	11,1	4,4	3,8	0,3	104,1
Чехія	6,0	2,7	1,2	–1,1	100,2
Угорщина	–1,4	–0,3	–1,3	–2,8	95,9
Естонія	8,1	0,8	0,2	–9,9	90,2
Латвія	11,3	3,6	0,9	–13,6	87,2
Литва	7,1	2,8	–0,7	–6,8	92,5
Болгарія	11,8	3,2	2,6	–2,7	99,9
Румунія	–2,1	0,4	0,0	–2,0	98,0
Сербія	–9,5	1,0	6,3	–7,3	98,5
Хорватія	5,3	3,5	1,1	–1,8	99,2

*Розраховано за даними Європейської Економічної Комісії ООН [4].

Виняток становили Сербія, Румунія та Угорщина, де середній показник за 2004–2007 рр. набув від'ємного значення. У результаті економічної рецесії зайнятість у регіоні у 2009 р. впала у всіх країнах за винятком Білорусі та Польщі, хоч і на меншу величину, ніж ВВП. У переважній більшості країн зайнятість скоротилася менш ніж на 3%, в решті країн – від 3,6% (в Україні) до 13,6% (у Латвії). У трьох країнах (Чехія, Словаччина та Словенія) кількість зайнятого населення повернулася до передкризового періоду, а у Білорусі та Польщі навіть перевищила показники 2007 р. на 2,75% та 4,1% відповідно.

Скорочення зайнятості, що відбулося у 2009 р., призвело до досить диференційованого зростання рівня безробіття після тривалого періоду уповільнення його темпів в усіх країнах за винятком Угорщини (табл. 9).

Таблиця 9

Рівень безробіття у країнах ЦСЄ*

Країна	Рівень безробіття у 2007 р., зміна у відсотках до рівня 2004 р.	У відсотках до попереднього року			Рівень безробіття у 2009 р., зміна у відсотках до рівня 2007 р.
		2007	2008	2009	
ЄС-15	-1,0	6,3	6,3	8,4	+2,1
ЦСЄ	-3,5	7,2	6,6	9,6	+2,4
Білорусь	-0,9	1	0,8	0,9	-0,1
Росія	-1,7	6,1	6,3	8,4	+2,3
Україна	-2,2	6,4	6,4	8,8	+2,4
Словаччина	-7,1	11,1	9,5	12	+0,9
Словенія	-1,4	4,9	4,4	5,9	+1
Польща	-9,4	9,6	7,1	8,2	-1,4
Чехія	-3	5,3	4,4	6,7	+1,4
Угорщина	+1,3	7,4	7,8	10	+2,6
Естонія	-5	4,7	5,5	13,8	+9,1
Латвія	-4,4	6	7,5	17,1	+11,1
Литва	-7,1	4,3	5,8	13,7	+9,4
Болгарія	-5,2	6,9	5,6	6,8	-0,1
Румунія	-1,7	6,4	5,8	6,9	+0,5
Сербія	-0,4	18,1	13,6	16,1	-2
Хорватія	-4,1	9,6	8,4	9,1	-0,5

*Розраховано за даними Європейської Економічної Комісії ООН [4].

Найбільш загрозлива ситуація в 2009 р. виникла в країнах Балтії, де рівень безробіття збільшився порівняно з попереднім роком більш ніж на 13% в Естонії і Литві та на 17% – у Латвії. Драматизм ситуації стає особливо очевидним, якщо пригадати, що в 2007 р. п'ять країн ЦСЄ, які є членами ЄС, мали рівень безробіття нижчий за середній показник по ЄС, а дев'ять країн ЦСЄ мали показники нижчі за середньорегіональний.

Висновки. Підбиваючи підсумки вищесказаного, слід зазначити, що початковою метою автора була спроба ідентифікувати основні фактори, які зумовили диференційований характер впливу глобальної кризи на економіки країн ЦСЄ, проте процес дослідження показав, що проблема є більш складною, ніж очікувалося, і потребує подальшого, більш детального, аналізу практики зовнішніх відносин країн регіону, структурних та інституціональних особливостей їх економік.

Список використаної літератури

1. Задоя А.А. Общие черты и национальные особенности экономического кризиса в странах Восточной и Центральной Европы / А.А. Задоя // Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: экономическая. – 2010. – Вып. 37–1. – С. 103–108.

2. Report on Transformation. Hard Landing: Central and Eastern Europe Facing the Global Crisis. – Price Water House Coopers, 2009. – 104 p.
3. Міжнародний валютний фонд // www.imf.org
4. Європейська Економічна Комісія ООН // www.unece.org

В статті освещен спектр вопросов, отражающих различные аспекты влияния глобального финансового кризиса на развитие стран Центральной и Восточной Европы в 2008–2009 гг. Автор проанализировал глубину воздействия кризиса на экономику региона и причины ее высокой уязвимости для внешних ударов.

Ключевые слова: страны Центральной и Восточной Европы, реальный ВВП, валовое накопление основного капитала, конечное потребление, экспорт, занятость, уровень безработицы.

The article examines the variety of issues which reflect different aspects of the impact of the global financial crisis on development of the Central and Eastern European countries during 2008 and 2009. The author has analyzed the depth of the crises influence on the region's economy and the reason of its high vulnerability for external impacts.

Key words: countries of Central and Eastern Europe, real GDP, gross fixed capital formation, final consumption expenditure, exports, employment, unemployment rate.

Надійшло 12.01.2011.

УДК 339.16:65.016

Н.С. Макарова

МОЖЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНИХ МЕРЕЖ

У статті підкреслено важливість та необхідність розробки підприємствами стратегій, які забезпечують їх розвиток і конкурентоспроможність, а це неможливо без урахування внутрішніх і зовнішніх факторів впливу. Проведення загального аналізу розвитку ринку на прикладі декількох продуктивних торговельних мереж дозволило серед стратегічних дій виділити переваги використання товарів власної торгової марки.

Ключові слова: стратегія, стратегія розвитку, фактори впливу, продуктова торговельна мережа, власна торгова марка.

Вступ. Ще відносно недавно економічні категорії «стратегія», «стратегічне планування», «стратегічне бачення», «стратегічне мислення», на які почали звертати увагу українські вчені-економісти, наводячи приклади та наукові праці зарубіжних учених, сприймалися значною більшістю підприємців, бізнесом як новомодні слова, що не мають жодного відношення до реалій, в яких працює ринок України та знаходиться економіка держави в цілому. Якщо обходилися дотепер, то і сьогодні можна на це не звертати увагу. І для підкріплення такої точки зору знаходилися аргументи. Це в економічно розвинутих країнах ситуація не така, а в нас – зовсім інші умови, можливості тощо.

Міркування велися таким чином: треба заробляти та виживати саме зараз, тому боремося з існуючими реальними проблемами, конкурентами, виборюючи своє місце у сьогоденному середовищі. Це можна зроби-